

**NJIKORỌ AGWA NA NDỊNA N'ONYE KPA
NKU AHUHỤ NA AMAECHINA**

Si N'Aka

**Chioma M. Akaeze; Sọpuruchi C. Abọh; Augustina N. Eze;
&Juliana G. Mamah**

Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asụsụ Naijiria Ndị Ozo,
Mahadum Naijiria, Nsuka

Odee ọnata ozi: sopuruchi.aboh@unn.edu.ng

Ụmị edemede

*Orụ nchọcha a lebara anya na njikoro agwa na ndina n'ejije Onye Kpaa Nku Ahuhu na Amaechina. Ebumnuche nchọcha a bu imata njikoro agwa na ndinaisiokwu ma o bu ndinaya n'Onye Kpaa Nku Ahuhu na Amaechina nakwa inyocha ka ndi odee si were kpuo agwa n'ejije ha di ka ha si buru nwoke na nwaanyi. Nchọcha a gbasoro usoro nkenudi agwa site n'onodu agwa weere n'ejije (agwa ukwu na agwa nta) nakwa echiche Woolf na Beauvoir gbasara jenda odee na akparamagwa agwa nwoke na nwaanyi no n'ejije were tuchaa njatule sitere n'ejije abuo ndi e ji ruo oru. A choputara na e nwere ihe jikoro agwa na ndinaya nke bu na ha abuo na-ejiko aka onu eweputa mbunuche odee nakwa nhazi ndi odee. A choputakwa na odee nwere ike isite n'okpukpu agwa ya n'ejije gosiputa udi mmadu o bu di ka nwoke maobu nwaanyi. A hutara na o bu eziokwu na otutu ndi odee na-esite n'okpukpu agwa di n'ejije gosiputa udi mmadu ha bu di ka nwoke maobu nwaanyi mana nke a anaghi aputacha ihe oge obula maka **Onye Kpaa Nku Ahuhu** akwadoghi echiche a. Odee bu nwoke mana agwa ndi agwa ha di njo bu umunwoke ebe e nyere agwa ndi nwaanyi ezi akparamagwa. N'aka nke ozo, **Amaechina** dabara n'echiche Woolf na Simeone. A chikotara na o bughu oru agumagu niile ka echiche Woolf na Beauvoir na-adaba. Ndi nchọcha ozo nwere ike igbaso usoro ozo n'itucha agwa na ndina n'ejije Igbo.*

Okpurukpu okwu: Ejije, Feminizim, Agwa ukwu, Agwa nta, Agumagu

1.0 Okwu mmalite

Na nkowa nke otutu ndi okaa agumagu nyerela, a hutara agumagu di ka oru nka nke sitere n'echiche puta ma buru nke e si na ya egosiputa ndu. E newekwara ike ikowa agumagu di ka oru nka nke sitere n'echiche mmadu puta ma buru nke na-eziputa ihe na-emegasi n'ua mmadu no n'ime ya (Nwadike, 1992; Abrams & Harpham, 2012; Uzochukwu, 2012). E nwere ike inwe agumagu ekwurunonu na nke ederede. N'ime udi agumagu abuo a, e nwere akuko/odinigha, ejije na

abụ. Dị ka o si metụta nchọcha, ngalaba agumagu a ga-agbado ukwụ na ya bu ejije ederede.

N'otu aka ahụ kwa, otutu ndi okaa ahutala ejije di ka njije nke mmadu na-ejije ihe e kere eke. Na njije ihe ndi a e kere, mmadu na-ahapu udi mmadu o bu wee nomie maobu jee ije onye ozọ nke o na achọ inomi maobu kpaa agwa ka ya (Ikeokwu & Onyejekwe, 2009; Okafor, 2011; Dobie, 2012). Na nkowa ejije a, otu n'ime ihe ndi putara ihe bu na o buru na e nweghi agwa, ejije agaghi ezu oke. O bu agwa ka e ji ejije akparamagwa mmadu maobu anumanu. O bukwa site na njije agwa na-ejije mmadu ma o bu anumanu ka e si enweta ndinaiokwu ma o bu ndinaya ejije. Ndina na-enye agwa no n'akuko ma o bu ejije mputara ma site n'otu aka ahụ gosiputa agwa odee nyere uwa o no n'ime ya, gosiputa etu ndi mmadu kwesiri isi akpa agwa ma o bu ebi ndu, ma gosiputakwa etu ha si akpa agwa ma o bu na-ebi ndu n'ezie. Ihe nke a na-akowa bu na odee nwere ike isite na ndina di n'ejije ya ma o bu iduuzi ya gosiputa agwa ndi mmadu na-akpa nke na-ekwesighi ekwesi, ma site n'edemede ya gosiputa agwa kwesiri ekwesi ndi mmadu kwesiri ilenyere anya.

Ndi nchọcha edeela otutu nchọcha gbasara agwa ma o bu/na ndina n'ufodu ejije Igbo (hu Ozokolie, 2012; Ugwujiem, 2015; Echebima na Ikeokwu, 2017; Ezebube, 2018; Chukwuajah, 2018). N'ime nchọcha ndi a nakwa ufodu nchọcha ndi ozọ, di ka ndi odee si matadebe, e nwebeghi nchọcha e merela gbasara njikoro agwa na ndina n'Onye Kpaa Nku Ahuhu na Amaechina site n'igbaso echiche feminizim nke Virginia Woolf na Simeone de Beauvoir.

O bu site na nsogbu nchọcha na echiche Woolf na Beauvoir ka e ji were mbunuche nchọcha a di ka imata njikoro agwa na ndina n'ejije Onye Kpaa Nku Ahuhu na Amaechina. A ga-enyochakwa mmetuta jenda odee na-enwe n'okpukpu agwa ndi no n'ejije ya. N'oge a ga-atucha njatule, a ga-eleba anya na mbunuche nchọcha abuo ndi a n'otu oge di ka ha si puta ihe n'akwukwo ejije abuo e ji aru oru.

Nchọcha a bara nnukwu uru n'ebe o di ukwuu maka na o bu maka nkwalite agumagu o kachasi ejije Igbo. O bu site n'udi ihe omumu di otu a ka a ga-eji mata otutu ihe banyere agumagu na omenaala Igbo o kachasi di ka o si metuta njikoro agwa na ndina ejije Igbo. Udi ihe omumu di otu a nwere ike ikpali mmuo ndi nchọcha maka ime udi ihe omumu a na ngalaba agumagu ndi ozọ. Ozọ di ka ibe ya bu na udi ihe omumu a na-abu oru nrutu aka maka ndi ozọ game ihe omumu n'agumagu n'odiniihu. O ga-enyekwa aka na-eme ka oru ndi a ruru na n'agumagu Igbo na-etowanye n'onuogugu.

Njatụle a ga-atụcha na nchọcha a ga-esite n'akwụkwọ ejije *Onye Kpaa Nku Ahụhụ* na *Amaechina* nke Nwadike na Nwaozuzu dere n'otu n'otu. Usoro a ga-agbaso na ntụcha data bụ usoro nkowa nke ga-agbado ukwụ na nkenụdị agwa dī ka onọdụ agwa weere n'akukọ (agwa ukwu na agwa nta) nakwa echiche Woolf na Beauvoir gbasara jenda odee na akparamagwa agwa ndi nọ n'ejije.

2.0 Ntuleghari agumagu

2.1 Nkowa okwu ndi gbara okpurukpu

N'ebe a, a ga-eleba anya n'okwu ndi ahụ dī ezigbo mkpa ndi mmadụ kwesiri imata gbasara oru nchọcha a.

2.1.1 Agumagu

Nwadike (1992) na nkowa ya gbasara agumagu, kowara na agumagu bụ oru nka nke sitere n'echiche mmadụ pụta ma buru nke e ji egosiputa ma na-ahụ ndu. Ihe nke a na-egosi bụ na agumagu ga-esiriri n'echiche mmadụ pụta ma burukwa nke ga na-eziputa ihe na-emegasi n'ụwa anyi nọ n'ime ya. Nwadike (1992) gakwara n'ihu irutu aka na nkowa nkiti e nyerela agumagu ederede bụ ihe o bula dī n'udi ederede. Nke a na-egosi na otutu akwukwo anyi na-agu n'ụwa taa bugbado agumagu. Ka o sila dī, ihe omumu amumamuche na-egosi na nghota okwu na-agbanwe ka oge na-aga na ndu ya mere na e nwere ike inwe agumagu dī ka oru nka na agumagu dī ka oru mmuta nkiti. Dī ka Roberts na Jacobs (2007) si kowaa, agumagu ederede dī ka oru nka dī uzọ atọ, ha gunyere: iduuazi, ejije na abụ. Iduuazi bụ nke e ji asusu nka were choo mma n'udi edemede, o nwekwara otutu ihe ndi ozo e ji mara ya. N'ejije, o bụ asusu ka agwa ndi a hoputagasiri ji eme mkparitauka iji were mejuputa ebumnuche odee na ya bụ ejije. N'abụ, o bụ nchemi uche nke mmadụ gbasara otu ihe ma o bụ nke ozo nke metutara ohanaze; odee na-eji okwu miri emi na atumatu okwu achọ ya mma. O bụ okwu miri emi ka e ji ede ya nke oguu nwere ike iji uche zuru ezu were guo ma ghota ihe o na-agu. Okwu miri emi ebe a bụ okwu ndi ahụ ga-akpali mmuo mmadụ iche ezigbo echiche gbasara ihe o na-agu.

Ebe o bụ na e nwere ngalaba agumagu abuo dī ka agumagu nka na nke mmuta, nke a na-elebara anya na nchọcha a bụ nke nka maka na o sitere n'ekemekeuche puta ma buru nke e ji asusu nkamma ede (Nwahunanya, 2012). Agumagu dī ka oru nka na-enwe isiokwu na ndinaiokwu, asusu, agwa, ntola na nhazi.

2.1.2 Ejije

Ejije bụ njije nke e ji eziputa otutu ihe na-eme n'ụwa nakwazi gburugburu mmadụ. Ikeokwu na Onyejekwe (2009) kowara ejije dī ka emereme nke ndi ome e ji ejije agwa ma o bụ akparamagwa ndi ozo n'ihu ndi nkiri n'elu nkwego ma o bụ obom. Nke a putara na ejije bụ nke a na-emeputa n'elu nkwego ebe ndi

nkiri ga na-ahụ ihe niile na-emenụ ma si na ya nwee obi uto. Okafor (2004) kowara ejije di ka udi agumagu e mebere ka a na-emeputa na nkwago. O metutakwara bu mmadu ihapu udi mmadu o bu wee nomie ma o bu jee ije di ka onye o na-enomi si eje na akparamagwa ya ndi ozo. E nwere otutu ejije di ka ejije agha, mgba, mmuo, ofufe. Ejije ederede di ka oru nka na-adi n'udi e dere ede. Ndi na-emeputa ejije na-agu akwukwo ejije ndi a ma meputa ya n'ihu ndi nkiri maka ihe mkpaobioma na iji ya kuzie nkuzi.

2.1.3 Agwa

Agwa putara ndi no n'agumagu ma o bu ejije. Foster (1927) kewara agwa uzo abuo nke o kporo agwa rari na agwa ndaghari. O kowara agwa rari di ka agwa ndi ahụ na-enweghi mgbanwe obula ma kowakwaa agwa ndaghari di ka agwa ndi na-agbanwe agbanwe. Ihe nke a na-egosi bu na e nwere agwa di iche iche e nwere ike iziputa n'ejije ma o bu akuko. Nwadike (1992) kowakwara na agwa bu onye ma o bu ndi a kporo aha n'agumagu; ndi nwere akonuche di ka mmadu, na-ekwu okwu ma na-eme ihe a choror. Nke a putara na agwa obula ga-enweriri ezigbo akonuche nke ga-enye aka iziputa ebumuuche odee. Echebima na Ikeokwu (2017) mere ka a mata na agwa di n'ejije nwere ike ibu ihe adighi eku ume.

Na nkowa Okebalama (2003) gbasara agwa, o kwuru na o buru na a choo iweputa ndi ohi ma o bu ndi obula n'ejije, odee ga-enwe ndi o ga-akpu di ka Chi si akpu mmadu tinye ha okwu na echiche n'onu na n'obi nye ha agwa ha ga-akpa. O bu ha ga-emeputa emereme niile a ga-eme na ya bu ejije ma o bu akuko. Ihe nke a na-akowa bu na o bu odee ka o diiri ikpu ma hazie agwa ya ma sikwa etu ahụ gwa ha ihe digasi iche iche ha ga-eme iji ziputa ebumuuche ya n'uzo doro anya.

Nghota anyi n'ihe omumu a bu onye ma o bu ndi na-emeputa emereme di n'ejije. A na-eweputa agwa site n'inyocha omume ha, echiche ha, okwu onu ha, akparamagwa ha na ihe ndi ozo ga-adi nnukwu mkpa. E jikwazi agwa eziputa ndinaiokwu. E soro onodu agwa n'akuko, e kewara agwa uzo abuo: agwa ukwu na agwa nta. Agwa ukwu bu agwa ndi ahụ bu isi sekpu nti n'ejije nke bu na e wepu ha, ejije ga-abia n'isi na njedebe. Agwa nta bu agwa ndi ahụ na-enweghi ezigbo oru ha ruru n'ejije. E wepu ha, ejije ga-agakwa n'ihu. O bu site n'igbado ukwu na nkenudi a ka e ji tuchaa njatule.

2.1.4 Ndina agumagu

Anderson na ndi ozo (1993) kowara na ndina n'agumagu bu mgborogwu agumagu. Ndina na-enye agwa no n'akuko ma o bu ejije mputara ma site n'otu aka ahụ gosiputa agwa odee nyere uwa o no n'ime ya, gosiputa etu ndi mmadu kwesiri isi akpa agwa ma o bu ebi ndu, ma gosiputakwa etu ha si akpa agwa ma

o bu na-ebi ndu n'ezie. Ihe nke a na-akowa bu na odee nwere ike isite na ndina di n'ejije ya ma o bu iduuzi ya gosiputa agwa ndi mmadu na-akpa nke na-ekwesighi ekwesị, ma site n'edemede ya gosiputa agwa kwesiri ekwesị ndi mmadu kwesiri ilenyere anya. Achomadu (2011) n'aka nke ya kowara ndina ka echiche ejije na-akowaputa. N'ejije, ndina na-edo anya. Oguu nwere ike ighota ndina na-enweghi ihe mgbakasi ahụ obula maka na odee bu site n'ihe ndi na-emegasi na gburugburu ya n'oge ufodu na-akpali mmuo ya ide ejije.

Soles (2009) gakwara n'ihu kowaputa na e nwere udi ndinaiokwu asaa nke na-aputakari ihe n'edemede agumagu Igbo. Ha gunyere ezi na ulo, ihunaanya, agha, ekereuwa (nature), onwu, okwukwe, na oge. Na nchocha a, a ga-akowa ezi na ulo, ihunaanya na agha. Na nkowa ya gbasara ezi na ulo di ka otu n'ime ndinaiokwu edemede agumagu nwere, o mere ka a mata na akuko o bula ga-enweriri ezi na ulo. Ezi na ulo na-enwe agha nakwazi ihunaanya nke na-akwado akuko ma o bu ejije. Soles (2009) gakwara n'ihu kowaa ihunaanya di ka isiokwu zuru uwa niile onu. N'echiche ya, ihunaanya nwere ike ime n'ebe o bula. N'ejije, a ga-enwekari ihunaanya n'etiti nwoke na nwaanyi ma o bu n'etiti ndi ozọ. Agha ka o kowara di ka otu n'ime ndinaiokwu na-aputakari ihe n'oru agumagu nke odee ejije na-edo maka egwu agha, mwute nke nkwafo obara na ndu mmadu nakwazi nke akunuba (Soles, 2009).

Ndina ma o bu ndinaya na nghota nke anyi bu uzọ odee si eziputa ihe o bu n'uche were na-edo ma na-ahazi ejije ya. Ndina gbadoro ukwu n'isiokwu odee na-ekwu maka ya n'ejije ya. Ndina bu uzọ e si eweputara oha na eze ihe site n'ogogo kwesiri ekwesị. Mweputa ndina n'agumagu gbadoro ukwu n'etu odee si wee choo iweputa ebumnuche ya. Ndina bu ihe odee chooro ide ma o bu ikwu maka ya. Ndina agumagu mejuputara ihe ahụ odee chooro igwa ohanaze; ihe odee gwara ohanaze mgbe ufodu na-abukari isiokwu. N'oru ejije, ndina ka a na-eweputa site n'okwu ndi mmeputa ejije kwuru nakwazi ihe ha nutara n'onu ndi mmeputa ejije ibe ha. Odee nwere ike iguzobe agwa ka ha na-ekwu gbasara onwe ha; o nwekara ike igwa ohanaze banyere agwa o bula n'ejije. Agwa so n'otu ihe kacha di mkpa n'ejije agumagu Igbo ma burukwa uzọ odee nwere ike isi na-eziputa echiche ya gbasara uwa.

2.2 Ntuleghari nchocha e merela banyere isiokwu

Ikeokwu (2004) nyochara agwa n'otutu akwukwo ejije Igbo. O mere ya iji gosiputa ndiche di n'agwa na akparamagwa nwoke na nwaanyi n'ejije Igbo. O kowara na o bu akparamagwa mmadu n'obodo onye ahụ na-ekwu ihe onye ahụ bu. O kowara na uzọ ihe abuo nwere ike ime ka mmadu na-akpa agwa etu o si akpa agwa bu jenda na obodo. Na nkowa ya gbasara jenda, o kowara na mmadu ikpa agwa di ka nwoke ma o bu nwaanyi bu maka na chi kere uwa onye ahụ nwoke ma o bu nwaanyi. O kowara na obodo mmadu bi na ka ihe siri debe ihu

n'obodo nwere ike ime mmadu ka o kpaa agwa di iche iche. Nchocha Ikeokwu (2004) na nke a yiri onwe ha n'ih na ha abuo jicha ejije Igbo were ruo oru. Ndiiche di na ha bu na ebe nchocha Ikeokwu (2004) gbadoro ukwu n'igosiputa ndiiche di n'agwa na akparamagwa n'ejije Igbo ndi o ji ruo oru, nke a gbadoro ukwu na njikoro agwa na ndina n'ejije ndi a hooro.

Asogwa (2008) mere nchocha gbasara agwa na ntoala n'akwukwo ejije *Ugomma*. Asogwa gosiputara na o bu agwa odee kporu ka o jiri mere ngwa oru o ji eziputa akparamagwa di iche iche a na-ahu anya n'obodo taa. O chotara na o bu site n'aha agwa di iche iche n'ejije zara tinyekwara akparamagwa ha ka e ji nwee ike ichoputa na ntoala ejije a bu ala Igbo. O bu n'akparamagwa agwa ndi a ka e si mata ntoala onodu ejije a. Nchocha Asogwa na nke a yiri onwe ha n'ih na ha abuo na-eleba anya na agwa ma biazie jiri ejije mere ngwa oru. Ha diwagara iche n'ih na nke Asogwa gbadoro ukwu n'agwa na ntoala ebe nke a gbadoro ukwu na njikoro agwa na ndina.

Ozokolie (2012) mere nchocha nke gbadoro ukwu n'etu ikpu agwa si egosiputa jenda ma o bu udi odee n'ejije *Ajo ObiOdi Uko na Mba*. Na nchocha ya, o choputara na o buru na onye na-agu ejije mmadu eleghi anya nke oma imata onye dere agumagu, na onye ahu ka nwere ike imata nke a site n'otu odee si wee kpuo agwa n'oru ya. Ihe Ozokolie (2012) choputara bu na odee na-akpu agwa di ka jenda ya si di; o buru na odee bu nwoke, o ga-eji ezi agwa ziputa agwa ndi nwoke no n'oru ya. Otu aka ahu kwa ka o di n'ebe odee nwaanyi no. Nchocha Ozokolie gbadoro ukwu n'etu odee si akpu agwa na ihe kpatara ya, ebe nchocha nke a gbadoro ukwu na njikoro agwa na ndina n'*Onye Kpaa Nku Ahuhu* na *Amaechina*.

Chukwuajah (2018) mere nchocha gbasara asusu na agwa n'ejije *Onodu Ugo Adighi Egbe Mma* na *Akarachi*. Mbunuuche nchocha ya bu itule ka ndi odee si were asusu ruo oru n'ejije ha nakwa ilebanye anya na njikoro asusu na agwa. Chukwuajah (2018) choputara na e nwere otutu ihe njikoro di n'etiti asusu na agwa nke gunyere na ha na-ejiko aka onu e weputa isiokwu, ndinaiisokwu, na ebumnuche odee. O choputara udi asusu di iche iche e nwere di ka asusu keudi na asusu nke mpunudi nke putara ihe n'ejije ndi o ji mere ngwa oru. O choputara na e nwere agwa rari na agwa ndagharu nke odee ejije ndi ahu jiri ruo oru. O choputara na o bu asusu ka odee ji akpu agwa di n'ejije ya. O bughi oge niile ka ihe odee bu na-ekpebite ka o si akpu agwa di n'ejije ya.

2.3 Atutu nchocha

Atutu a gbadoro ukwu na nchocha a bu atutu feminizim nke Virginia Woolf na Simeone de Beauvoir. Ndi oku abuo a kwuru na jenda odee bu na-emetuta etu odee si akpu agwa. O buru na odee bu nwoke, o ga-eme ka agwa ndi nwoke

nwee ezi agwa ebe agwa ndi nwaanyi ga-enwe agwa ojo. Mana o buru na odee buru nwaanyi, o ga-eme ka agwa ndi nwaanyi nwee ezi agwa ebe umu nwoke ga-enwe agwa ojo. O na-emekwa ka isiagwa ya buru nwaanyi ma o bukwanu mee ka umu nwaanyi kariya umu nwoke n'ejije ya. Nghota e nwere ike isite n'echiche ha kpebite maka ndina agumagu bu na ihe odee bu di ka nwoke ma o bu nwaanyi nwere ike imetuta isiokwu na ndinaiokwu agumagu. Echiche Woolf na Beauvoir bukwa na odee nwoke na-ejikari agwa nwoke eme isiagwa. Ihe o putara bu na ndina/ndinaya agumagu ahụ ga-aka agba isiagwa ahụ okirikiri. Odee n'aka nke ozo buru nwaanyi, ndinaya/ndina agumagu ya ga-agba isiagwa nwaanyi okirikiri.

2.4 Nchikota ntuleghari agumagu

Na ntuleghari agumagu, e lebara anya n'okwu ndi di okpurukpu metutara isiokwu di ka o si metuta agumagu, ejije, agwa, na ndina agumagu. A tuleghariri oru nchocha di iche iche e merela metutara isiokwu a bu agwa na ndina n'ejije. E lebakwaziri anya n'atutu a gbadoro ukwu kpomkwem wee na-eme nchocha a. N'ime nchocha ndi a tuleghariri, a hutara na e nwebeghi nchocha, di ka ndi odee si matadebe, lebarala anya na njikorọ agwa na ndina n'Onye Kpaa Nku Ahuhu na Amaechina.

3.0 Njikoro agwa na ndina Onye Kpaa Nku Ahuhu

3.1 Agwa ukwu ndi di n'Onye Kpaa Nku Ahuhuna ndina

Ebe a metutara agwa ndi ahụ bu agwa ukwu n'ejije *Onye Kpaa Nku Ahuhu*, ndina ma o bu ndinaya ha ziputara nakwa ka ha si metuta odee di ka o si buru nwoke ma o bu nwaanyi. Ya bu, agwa ukwu ndi putara ihe n'ejije a na ndina ha gunyere: Ikechukwu, Amaka, Nnenna, Chijioke. Ndina ha n'aka nke ozo gunyere: aghugho, obi mgbawa, ajo enyi, ahuhu, iwe, mgbaghara, ezi nwaanyi, nkwdosi ike na ndi ozo.

3.1.1 Ikechukwu

Odee ejije a ji Ikechukwu ziputa ndina/ndinaya aghugho na ahuhu. Aghugho putara ihe mgbe Ikechukwu juru inabata Amaka na afo ime ya. Mgbe mbu Amaka biakwutere Ikechukwu kororo ya maka afo ime ya, o kwetere na ya bu nna nwa ahụ o bu n'afọ mana mgbe Amaka biaziri nke abuo, o gonariri ya na afo ime ya wee gwa ya ka o ga-chiri akwa ya ebe o sara ahụ na ya bu Ikechukwu amaghi ihe o na-ekwu ma ncha. Odee n'aka nke ya bu nwoke mana o ziputara umu nwoke ibe ya di ka ndi aghugho n'ejije a o kachasi n'ebe ndi ntorobia no. Nke a di ire n'ih i na Ikechukwu gere enyi ya nwoke nti wee muta etu e si agho aghugho na igonari mmadu nke putara ihe n'ebe enyi ya nwaanyi bu Amaka no. Odee ziputakwara umu nwoke di ka ndi e nwere ike idufu uzo ma o bu nye ntuziaka. Ntuziaka nke a nwere ike ibu ntuziaka nke oma ma o bu nke ojo.

Nke a pụtara ihe n'ebe Ikechukwu na enyi ya nwoke, Chijioke nọ. Odee ejije a jikwazi Ikechukwu ziputa ndina/ndinaya nke ahuhu. Odee ziputara na nwoke o bula mere ihe ojojo megide umunwaanyi ga-ata ahuhu diri njo ya. Nke a pụtara ihe mgbe Ikechukwu noro afo iri na isii na-amutaghi nwa o bula. N'agbanyeghi na Ikechukwu bu onye na-agba mbo nke na o na-ahu ihe ya na nwunye ya na-eri kwa ubochi, echiche nwa o mutabeghi na-ehekwa ya na nwunye ya oge o bula. Nke a gosiri na Ikechukwu tara ahuhu a afo iri na isii maka ajo omume o mesoro Amaka. Ya bu na odee ji uzọ di etu a kato agwa umunwoke na-emeso umunwaanyi.

3.1.2 Amaka

Odee ejije a ji akparamagwa Amaka ziputa ndina/ndinaya obi mgbawa, ahuhu, iwe, na mgbaghara. Obi mgbawa pụtara ihe na ndu Amaka mgbe enyi ya nwoke bu Ikechukwu, nke o chere na ya na ya kwu otu ebe n'ihe gbasara afo ime ya gonariri ya. Ngonari a Ikechukwu gonariri Amaka gbawara ya obi. Naani ya mechara zuo nwa ya na-enwetaghi enyemaaka o bula n'aka Ikechukwu bu onye tinyere ya n'udi onodu o hutara onwe ya. Iwe putakwa ihe di ka ndinaiokwu ejije a n'ih na mgbe Ikechukwu juru Amaka na afo ime ya, Amaka ji iwe buo ya onu nwa. Onu a o buru Ikechukwu mechara di ire n'ih na Ikechukwu na nwunye ya biri ihe di ka afo iri na isii na-amutaghi nwa o bula.

Ahuhu putakwa ihe di ka otu n'ime ndinaiokwu e ji Amaka wee ziputa mgbe Amaka choputara na o di ime. O tagidere ahuhu wee mecha buo afo ime ya ma sikwa etu ahu tagide ahuhu ruo mgbe o muru ya bu nwa. Mgbe o muchara nwa ahu, o bidokwara zuwa ya bu nwa na-enwetaghi enyemaka o bula n'aka Ikechukwu bu onye tinyere ya n'onodu ahu. Mgbaghara bu ndinaiokwu ozo putara ihe mgbe Ikechukwu na nwunye ya biara na nke Amaka maka irio mgbaghara ihe ojojo o mere ya. Amaka n'aka nke ya gbaghaara ya njo ya na-atufughi oge. Mgbe o mechara nke a, o nwuru n'otu aka ahu. Ndina/ndinaya a niile bu nke odee ji wee ziputa ihe nwere ike ime mgbe umu nwoke kpasara umu nwaanyi agwa na-ekwesighi ekwes. Odee ji ndinaya ndi a kato akparamagwa umu nwoke n'obodo o kachasi di ka o si metuta umu nwaanyi ha kpasoro udi agwa ahu nakwazi nsogbu na ahuhu na-esote ya. Nke a gosiri na odee akwadoghi ka umunwoke na-emegide umunwaanyi ma o bukwanu tunye ha ime wee gonari ha di ka o si puta ihe n'ejije a.

3.1.3 Nnenna

Nwadike ji akparamagwa Nnenna ziputa ndinaiokwu/ndinaya nke ibu ezi nwaanyi, nkwdosi ike na ahuhu. Ezi nwaanyi putara ihe di ka ndinaya n'ejije a maka na o siri ike ihu nwaanyi ga-anogide na be di ya na-amutaghi nwa afo iri na isii o kachasi mgbe e jechara ulo ogwu wee choputa na ahu zuchara ha oke. E nwere nwaanyi o ga-abu mgbe o matara na o nweghi ihe na-eme ya na

di ya dị ka o si metuta imuta nwa, o bido gbawa n'iro ma o bukwanu gbaa alukwaghi mana Nnenna emeghi etu ahụ. O bu ezi nwaanyi n'ih na o nwere obi umeala wee na-atukwa egwu nke Chineke. Odee jikwazi ya ziputa ndina nkwdosi ike n'ih ka ihe niile na-eme, Nnenna kwudosiri ike n'ebe di ya no na-enweghi nkato o bula. O nwere nwaanyi o ga-abu, o bido katowa di ya kowa ya onu niile di iche iche maka amutaghi nwa ha mana Nnenna emeghi nke a kama, o kwudosiri ike nwee nchekwube na ihe niile ga-emecha di mma. Ahuhu putakwara ihe di ka ndinaya n'ih na Nnenna bu nwunye Ikechukwu tara ahuhu ma bee akwa abali maka ihe o na-amaghi maka ya n'ejije a. O bu site n'enyemaka onye ozi Chineke ka ya bu ahuhu jiri bie. Odee n'aka nke ya ji uzọ di otu a na-egosiputa oghom di n'igonari mmadu di ka o di n'ebe Ikechukwu na Amaka no. Nke a putara na odee akwadoghi ka a na-emeso umu nwaanyi omume di otu a.

3.1.4 Chijioke

Odee ejije a ji akparamagwa Chijioke ziputa ndinaya ajo enyi. Ajo enyi putara ihe n'ebe Chijioke enyi nwoke Ikechukwu no. O bu Chijioke nyere Ikechukwu ajo ndumodu gbasara ime o tunyere Amaka. O bu ya gwara enyi ya nwoke Ikechukwu ka o ghara ikweta na o maara ihe o bula gbasara afo ime Amaka. O bukwasite site na ndumodu ya a ka otutu ihe ji wee mebie. Odee ji udi agwa Chijioke egosiputa ajo enyi n'ebe o metutara umunwoke. O gosiri na enyi niile abughi ezi enyi; na enyi nwere ike idufu enyi ya uzọ. O ziputakwara na umunwoke ndi ntorobia na-edufukari enyi ha nwoke uzọ. O sikwa n'uzọ di otu a katoo akparamagwa umu nwoke ebe o metutara ibu ajo enyi.

3.2 Agwa nta ndi di n'ejije *Onye Kpaa Nku Ahuhuna Ndina*

Ngalaba a metutara agwa nta n'ejije *Onye Kpaa Nku Ahuhu*, ndinaiokwu/ndinaya ha ziputara nakwa ka o si metuta odee di ka o si buru nwoke ma o bu nwaanyi. Ya bu, agwa nta ndi putara ihe n'ejije a na ndina ha gunyere: Ngozi, Ukachi, Chikwado, Arisa, na Profet. Ndina ha n'aka nke ozo gunyere: ezi enyi, nkwado, amamihe, mkpaochi, nzuzu, oru Chukwu, ekpere na ndi ozo.

3.2.1 Ngozi

Odee ejije a ji Ngozi ziputa ndinaya ma o bu ndina ibu ezi enyi. Ngozi gosiputara onwe ya di ka ezi enyi nwaanyi Nnenna. O nwere enyi o ga-abu o buru na enyi ya nwaanyi amutaghi nwa ruo afo iri na isii, o bido kocwawa ya gwawa ya okwu ojoo niile di iche iche mana o meghi nke a. O nonyeere enyi ya nwaanyi Nnenna wee nye ya ezigbo nkwardo puru iche di ka ezi enyi si eme. O mechakwara site n'uzọ di etu a nye ya ntuziaka maka onye ozi Chineke nke mechara gbaziere Nnenna na di ya uzọ. Odee ji uzọ di otu a ziputa umunwaanyi di ka ndi ezi omume na ndi na-enye ezi nkwardo o kachasi di ka o si metuta enyi

na enyi. Site n'ikpu agwa Ngozi ka o buru ezi agwa, o gosiri na umunwaanyi na-aka umunwoke abu ezi enyi nyere enyi ha di ka o di n'ebe Ngozi na enyi ya Nnenna no, nakwa di ka o di n'ebe Ikechukwu na enyi ya Chijioke no.

3.2.2 Ukachi

Odee ejije a ji Ukachi nne Amaka ziputa ndina/ndinaya nke ezi nkwado. Ezi nkwado a putara ihe mgbe nne Amaka bu Ukachi nabatara ya nakwazi afọ ime ya n'ejije a. Mgbe Ikechukwu juru Amaka na afọ ime ya, o bu nne ya a bu Ukachi lekotara ya ma nyekwa ya ezi nkwado zuru oke ruo mgbe o muru ya bu nwa. Mgbe Amaka gwara nne ya na ya chorọ iga wepu nwa o di ime ya, nne ya gbojara ya ma kwe nkwa inyere ya aka ruo na njedebe. Odee n'aka nke ya ji omume Ukachi n'ejije a ziputa umunwaanyi di ka ndi nwere ezigbo omume. Odee si n'uzo di otu a ziputa ndi nne di ka ndi huru umu ha n'anya nakwazi ndi na-akwado umu ha.

3.2.3 Chikwado

E ji akparamagwa Chikwado ziputa ndina nke oke amamihe. Oke amamihe nke a putara ihe mgbe Chikwado bidoro nyewe nne ya bu Amaka nsogbu ka o gwa ya onye bu nna ya. Ajuju Chikwado a malitere mgbe umuaka ibe ya bidoro kpariwa ya na-akokwa ya onu na o nweghi nna. Mkpai niile ndi a wutere Chikwado nke kpaliri mmuo ya iju nne ya banyere nna ya. Ihe ndi a Chikwado mere gosiri na o nwere oke amamihe ya nakwa nkwdosike n'ihe. Odee sitere n'uzo di etu a gosiputa akparamagwa umu nwoke ufodu di ka ndi nwere ezi akonauche nakwazi ezi amamihe o kachasi mgbe ha chorọ ichoputa otu ihe ma o bu nke ozo.

3.2.4 Arisa

Nwadike ji agwa Arisa kpara n'ejije a ziputa ndjaisiokwu "iberibe nakwazi mkpa ochi". Iberibe putara ihe mgbe enyi nwaanyi Nnenna bu Ngozi chotara enyi ya o buru na o noghi ya. Mgbe Ngozi juru Arisa, o bidoro kogheriwe. Etu a kwa ka Arisa si wee zuzuo mgbe Nnenna na-aju ya gbasara Ngozi. Mgbe di Nnenna bu Ikechukwu na-aju ya maka ebe nwunye ya no, o kogherikwara. N'aka nke ozo, Arisa si n'uzo di etu a mee ka e nwee ihe mkpaochi n'ejije a. Nke a bu maka na mgbe o bula o na-ekwugheri, n'agbanyeghi ma iwe o ga na-ewe onye na-aju ajuju ma o bu o naghị ewe ya, onye ahụ ga na-enwekwa obi anuri site ihe si n'onu na-aputa. Odee ji agwa Arisa ziputa na umunwoke ufodu na-adị kari iberibe mana site na mmeputa iberibe ha, ha na-esitekwa na ya eweta obi utọ.

3.2.5 Profeti

Odee sitekwara n'akparamagwa Profeti weputa ndina/ndinaya nke oru Chineke. Oru Chineke nke a putara ihe mgbe onye ozi Chineke ruru oru di ebube n'ulo

Ikechukwu na nwunye ya. O buuru ha amuma gbasara nsogbu ha no na ya nke bu amutaghi nwa otutu afọ. Ikechukwu na nwunye ya mechara site n'enyemaka ya nweta uzọ ha si gboo mkpa ha. Odee ejije a si n'uzọ di etu a gosiputa na umu nwoke ufodu bu ndi Chineke ji aru oru o kachasi di ka o si metuta ibu amuma. N'aka nke ozo, odee ejije a ziputakwara ufodu umu nwoke di ka ndi nwere ezi agwa. O buru na Profeti abughi onye obi ya di ocha, Chineke nwere ike o gaghi eji ya ruo udi oru O ji ya ruo.

3.3 Agwa ukwu ndi di n'ejije *Amaechina* na ndina

N'ebe a, a na-akowa maka agwa ndi ahụ bu agwa ukwu n'ejije *Amaechina*, ndinaiokwu/ndinaya ha ziputara nakwa ka o si metuta odee di ka o si buru nwoke ma o bu nwaanyi. Ya bu, agwa ukwu ndi putara ihe n'ejije a gunyere: *Amaechina*, *Egondu*, *Udumma*, *Ibekwe*. Odinaya e ji ha ziputa gunyere: dike, nrube isi, agha, iwe na onuma, obi mgbawa, obi oku, onwu, abumodogwu, nwaanyi dike, nwaanyi bu ihe, nwaanyi di mma, ezi nwaanyi, nrafu, akwa na ariri, ajo enyi, mgba okpuru, aghugho, na anya ufu.

3.3.1 *Amaechina*

Odee ejije a ji akparamagwa *Amaechina* ziputa ndinaiokwu/ndinaya nke ibu dike, inwe nrube isi, agha, iwe na onuma, obi mgbawa, obi oku, na onwu. Dike putara ihe n'ejije a mgbe *Amaechina* gachara agha wee gabigachaa otutu nsogbu wee mechakwa si n'agha lota o buladi mgbe e chere na o nwuola n'agha. Nke a bu maka na aka Chineke di n'ahu ya. O ziputara abumdike ahụ mgbe a na-ahu agha n'ihu na nne ya bu *Egondu* zokatarara ya o jiri aka ya puta si ihe o ga-puta ya puta. O bu dike n'ihu na o teelari o bidoro nwewe mmasi isoro ibe ya gaa n'ogbo agha kama nne ya siri ike na mmadu wee na-ezokwa ya oge o bu.

Inwe ezi nrube isi putara ihe n'ejije a mgbe nne ya bu *Egondu* na-akwaghari ya n'uzo o bu. Mgbe nne ya bu *Egondu* jere jiri aka ya wee lutara ya nwaanyi na-achoghi ima ka o bu udi nwaanyi ahụ ka *Amaechina* chorọ ilu; e nwere nwa o ga-abu, o ju. O burukwanu na o kwetara n'ikpeazu, o ga-eji nwaanyi ahụ a lutaara ya mee ihe masiri ya n'ihu na o nweghi mgbe ya siri mmadu gaa lutara ya nwaanyi. *Amaechina* nabatarara nwaanyi nne ya lutara ya n'obi ocha ma na-eletakwa ya anya nke oma ruo mgbe o hapuru ya gawa agha. O nwere nrube isi nye nne na nna ya n'ihu na e nwere mgbe nne ya bu *Egondu* chorọ iji aka ya manye ya na nwunye ya bu *Udumma* ka ha nye ya nwa. *Amaechina* matara na o bu nne ya wee burukwa nne na-achọ ka ama ya ghara ichi o wee jiri ochi mebie echiche nne ya n'abali ahụ. Akparamagwa *Amaechina* ziputara na o bu onye nwere ike ikwunwu n'ogbo agha ma lukwaa ogu so ya. O bu site n'agha a ka otutu ihe ojo di iche iche ji mee.

Iwe na ọnụma sokwa na ndịnaisiokwu pụtara ihe mgbe Amaechina chọpụtara na enyi ya nwoke bụ Ibekwe goro ndị mmadụ ka e gbuo ya mana ebe ọ kacha nwee obi mgbawa bụ mgbe ọ lọtara wee chọpụta na Ibekwe anarala ya ọra wee rahụ site n'ịlụ na ịtụwa nwunye ya Udumma ime. Ọ bụkwazi site n'udị obi mgbawa a na ọnụma a mere Amaechina ji wee mee otutu ihe o mere nke mere ka ama, nke nne ya achoghị ka o chie ji mecha chie. Obi ọkụ bụkwa ndịnaisiokwu ọzọ e ji agwa na akparamagwa Amaechina ziputa. Ọ pụtara ihe mgbe Amaechina gburu enyi ya bụ Ibekwe ma gbuokwa onwe ya. Ọ buru na Amaechina nwere ndidi ga zuo ike mgbe ọ lọtara agha, o nwere ike ịluta ezi nwaanyi ọzọ wee sizie etu ahụ mee ka ama ya ghara ichi. O ji obi ọkụ ma chefu ahụ niile ọ tara tupu ọ lota n'agha. O chefu kwara echiche na ihe nne ya ji ezokwa ya kwa mgbe. O chefu na mgbe nna ya nọ ndu na ọ bụ onye enweghi isi na mmadụ. O chefu na nnaputa Chineke naputara ya n'aka ndi iro bụ ka o wee buru mmadụ wee baara onwe ya uru. Amaechina chefu ihe ndi a niile wee gbuo enyi ya ma gbuokwa onwe ya. Ọ mataghi na nkiri ndu ka ajo onwu ma.

E jikwa Amaechina, Ibekwe, nne Amaechina na Egondụ wee ziputa ndịnaisiokwu onwu mgbe Amaechina na ha niile nwuru. E sikwa n'uzo di otu a ziputa ka onwu si emetuta agha na ilu ogo. A gakwara n'ihu ziputa umunwoke ufodu di ka ndi na-enwe ajo obi, obi ike, iwe oku na onuma mgbe e megidere ha n'uzo na-ekwesighi. N'ikpeazu, o ziputara ufodu umunwoke di ka ndi na-enwekari obi oku nakwazi ndi nwere ike igbu mmadu ma gbuokwa onwe ha site ka onodu na nsogbu uwa si wee dakwasị ha.

3.3.2 Egondụ

Nwaozuzu ji akparamagwa Egondụ nne Amaechina ziputa ndinaya nke ibu ezi nwaanyi na odogwu nwaanyi. Ezi nwaanyi a putara ihe mgbe o bu Egondụ, nwaanyi a lutara aluta, na-eme ihe di lutara ya kwesiri ime. O buru na e wezuga Egondụ na ndu Chikwe bu di ya, o dighi anyi ka Chike a ga-amutakwa Amaechina bu naani nwa nwoke ha mutara. Nke a bu maka na ihe e ji mara Chikwe bu inu mmanya. O nweghi ihe a na-eme n'ulo na-emetuta ya n'ahu ma ncha. Egondụ ruru oru ka ezi nwaanyi anya ruru ala nke na anya ya zuru ihe niile banyere ezi na ulo ya. Ọ bụ site n'uzo di etu a ka o ji mata na o buru na nwa ya nwoke bụ Amaechina amutaghi nwa na ama ha ga-echi. Ọ bụ nsogbu di otu a mere o ji ga lutara nwa ya nwaanyi n'oge ka ama ha ghara ichi.

N'ụwa taa, o siri ike ihuta nwaanyi di ka Egondụ nke nwere ezi echiche gbasara ezi na ulo ya. Ndịnaisiokwu odogwu nwaanyi putara ihe n'ejije a n'ihu na a bia n'obodo ha, onye o bula na-ahuta Egondụ ka nwaanyi na-eme eme n'obodo. Ọ naghị achị mgbe ọ bula ọ chorọ ihe di ya nnukwu mkpa. Onye ọ bula maara ya nke oma di ka nwaanyi bu o kaa o mee. Site n'akparamagwa ya ka ndi obodo ji

akpo ya “egedege nwaanyi”. Nke a gosiri na o naghị ekwe ekwe. O bu site n’udi agwa a o na-akpa ka o ji ga lutara nwa ya nwaanyi ma chokwaa iji aka ya manye ha ka ha mutara ya nwa tupu ama ya echie. Mgbe ndi ami na-agaghari n’obodo ejide umu nwoke maka iga agha, o jisiri ike na-ezo nwa ya ka a ghara ijide ya. Oge o bula ndi ami biara, ya na ha na-alu ya ka ogu.

Odee ji udi akparamagwa Egondu gosiputa na nwaanyi nwekwara ike ibu ide ji ulo. O gosiri na nwaanyi bu ihe ukwu; na nwaanyi bara uru n’obodo. Odee gara n’ihu ziputa umu nwaanyi di ka ndi ike; ndi na-eme eme na obodo. Nke a n-egosi na umunwaanyi so n’ihe a na-eme n’obodo. O ziputakwara na e wezuga umu nwaanyi na otutu ezi na ulo ga-abu ihe e chefuru echefu. Nke a gosiri na nwaanyi so buru ide nke so jide ezi na ulo.

3.3.3 Udumma

Udumma ka odee ji ziputa ndinaiokwu, nke ihunanya, onye e nwere ike irafu, na akwa ariri. Ihunanya putara ihe mgbe nne di ya gara lutara ya nwa ya nwoke bu Amaechina. O nabatara Amaechina ma hukwa ya n’anya nke ukwu nke na mgbe Amaechina gawara agha, o bidoro bewe akwa na-ario ya ka o ghara iga. Mgbe o hukwara enyi Amaechina bu Ibekwe n’uzo, o jukwara ya ese di ya bu Amaechina ka o mara ka o mere. Mgbe o nuru na di ya nwuru n’agha, o bere akwa ma kwaa ariri nke ukwu nke na o noro otu afu tupu o kwe ka Ibekwe lwa ya.

Onye a rafuru putara ihe mgbe Ibekwe si n’agha lota wee gwa Udumma na di ya anwula ma sikwa ya letewe ya anya. O buru na Udumma bu onye na-echemi echiche ala, o nwere ike ighota asi niile Ibekwe na-asiri ya n’ihi na o bughu mgbe ahụ ka Ibekwe bidoro nwewe mmasi n’ebe o no. O kaara iche echiche banyere ka ihe niile si wee mee tupu o kwe ka Ibekwe lwa ya. Ndinaiokwu akwa ariri putara ihe mgbe Udumma lotara n’agha wee hu okpuku nne di ya ka o ghasachara n’ala nke gosiri na o nwula, o bere oke ariri. Ariri putakwara ihe mgbe Udumma nuru na di ya anwula, o bere ariri nke ukwu.

Odee ji agwa ndi a Udumma kpara wee gosi na umunwaanyi bu ndi na-ahukari mmadu n’anya o kachasi di ha ma o bu umunwoke ha nwere mmasi n’ebe o no. O gosikwara na umunwaanyi ndi ufodu bu ndi e nwere ike ighogbu. O gakwara n’ihu ziputa umunwaanyi di ka ndi na-ebekari akwa ariri o kachasi mgbe ihe metutara ha nke ukwu ma burukwa nke na-agbawa obi.

3.3.4 Ibekwe

Odee ji akparamagwa Ibekwe ziputa ndinaiokwu nke ibu ajo enyi, mgba okpuru, aghughu na anya ufu. Ajo enyi putara ihe mgbe Ibekwe bu ezigbo enyi Amaechina nwewara ajo obi n’ebe o no. Mgbe o bidoro gbawa ya mgba okpuru

bụ mgbe ọ gwara ndị amị ebe ha ga-ejide ya. Ọ bụrụ na Ibekwe bụ ezigbo enyi, ọ kaara inye aka zokwa enyi ya ka ndị amị ghara inwudo ya. Ọ gaghi enye ndị iro ego ka ha gbuo enyi ya ọ bụnadị mgbe ọ nwughị n'agha. Ibekwe gbara Amaechina mgba okpuru mgbe ọ gwara ndị amị ebe ha nwere ike ijide enyi ya nwoke bụ Amaechina. Ọ pụtazikwara ihe mgbe Ibekwe goro ndị mmadụ ka ha gbufuo Amaechina ka a lụchara agha. Aghughọ pụtara ihe mgbe Ibekwe zutere Udumma n'uzọ wee gwa ya na Amaechina di ya dizi ka eriri e ji eke nkụ nke pụtara na Amaechina atagbuola onwe ya n'ahụhụ. Anya ụfụ pụtara ihe mgbe Ibekwe nọ na-ekwu na enyi ya bụ Amaechina gara lụta nwaanyị nọrọ na-ekpori ndụ ebe ya bụ Ibekwe nọ n'ogbo agha. Ihe ndị a niile ka odee ji ziputa ụfọdụ ụmụnwoke di ka ndị ajọ enyi, aghughọ, anya ụfụ, anya ukwu, ajọ obi, na ndị na-agba mmadụibe ha mgba okpuru.

3.4 Agwa nta ndị di n'ejije *Amaechinana ndina*

N'ebe a, a ga-enyocha agwa nta di n'ejije *Amaechina*, ndinaiokwu/ndinaya e ji ha ziputa nakwa ka o si metuta odee di ka o si buru nwoke ma ọ bu nwaanyi. Ya bu, agwa nta ndi putara ihe n'ejije a na ndina ha gunyere: Chikwe, Adaoha, Choocho, Ogbonna, Atuegwu. Ndinaya e ji ha ziputa gunyere: efulefu, ngana/umengwu, ezi agbataobi, ajọ enyi, onye ụjọ, na obi ike.

3.4.1 Chikwe

Odee ejije a ji akparamagwa Chikwe ziputa ndinaiokwu ma ọ bu ndinaya nke ibu efulefu na onye umengwu. Nke a putara ihe n'ihi na mgbe ejije a bidoro, a hutara na Chikwe bu nna Amaechina enweghi isi na mmadu. Naani ihe ọ di mma ya bu inuru mmanya na-akpaghari n' obodo. Mgbe ufodu, ọ nucha, ọ dachie uzọ. Na a na-akọ oru ugbo abughi maka Chikwe. Na a na-achota ihe afo ga-eri abughikwa maka Chikwe. Naani ihe ọ bu mmadu na ya bu inu mmanya na ikogheri n'ime obodo. E wezuga nwunye ya na-enye ya nri onu, agu gaara inyu ya ikpakwu. Ọ bu site na nzuzu na inweta ọ di ka ọ di ya di ka enyi nke ọ kporo Choocho mechara butere ya onwu erughi eru. Efulefu mmadu putakwara ihe na ndu Chikwe n'ejije a n'ihi na mgbe ndi amị na-echu be ya di ka e si echu mmiri ebe ha na-achọ ijide Amaechina nwa ya nwoke, o nweghi mgbe ha bjara ọ nọ n' ulo. Ọ bu naani nwunye ya bu Egondu na-adi echere ha aka mgba jji zoo nwa ha ebe Chikwe nọ otu ebe anu mmanya.

Ndinaiokwu ozọ Chikwe ziputara bu nke ibu onye umengwu. Chikwe enweghi ume ọ bula ma ncha. Naani ihe ahụ ya chorọ oge ọ bula bu nri, mmanya na oke nkwegheri. Ọ naghị akọ ugbo, nke o ji agbakeri ala chota ihe afo ga-eri. Chikwe achoghị ihe ọ bula ga-enye ya nsogbu na ndu ya. Nke a mere o ji hapuzie nwunye ya ka ọ buru ide ji ulo ebe ya onwe ya kwesiri ibu ide ji ulo. Odee n'aka nke ya ji agwa ndi a Chikwe ziputara n'ejije a gosi na otutu

umunwoke bu ndi enwechaghi isi na mmadu. O sizikwa n'uzo di etu a gosikwa na umu nwoke ufodu bu ndi umengwu.

3.4.2 Adaoha

E jikwa agwa Adaoha kpara ziputa ndina/ndinaya nke ibu ezigbo agbataobi. Ezi agbataobi a putara ihe mgbe agha na-ada. Egondụ juru na o nweghi ihe ga-eme ka o soro ibe ya gbapu oso ndu mgbe agha riwara elu. O bu Adaoha biara na-ariyo ya ka o soro ha gbapu oso ndu. N'agbanyeghi na Egondụ gbara isi akwara na-ekwusi ike na o nweghi ihe ga-eme ka ya hapu ama ya soro ha gbapu, Adaoha jisiri ike na-ariyo ya. O nwere onye o ga-abu, o ryo ya nke mbu ebe o bu na mgbo na-ada aghara aghara, o hapu ya zowa ndu ya. Adaoha nwara oke ya mana n'ih na onwu na-egbu nwa nkita anaghi ekwe ya anu isisi nsi, Egondụ kachiri nti. O bu mgbe Adaoha choputara na irio Egondụ di ka iwu mmiri n'okwute mere o ji duru Udumma gbapu oso ndu. Odee ejije a si n'uzo di etu a ziputa umunwaanyi ufodu ka ndi ezi agbataobi nakwa enyi mmadu ibe ha.

3.4.3 Choocho

Choocho ka odee ji ziputa ndina/ndinaya nke ajo enyi na efulefu. O bu Choocho mere ka Chikwe zute onwu ya. Mgbe ndi ami na-achụ Choocho ka ha jide, kama o ga-agbaba n'ohia ma o bu na be ya, o gbabatara na nke Chikwe ha nke mechara bute onwu Chikwe. O buru na o gbabaghi n'ulo Chikwe ha, Chikwe kaara idi ndu. Ajo enyi putakwara ihe n'ih na mgbe Choocho choputara na Chikwe na-emegheri emegheri, o nyeghi ya ezi ntuziaka di ka ezi enyi si eme, kama o gara n'ihu kuziwere ya ihe ojoo ndi ozo Chikwe amabughi na mbu. Nke a gosiri na o bu ajo enyi bukwara onye umengwu di ka Chikwe. O bu naani mmanya ka ya na Chikwe di mma ya. O nweghi ihe e ji aba uru na-abata ha n'obi. Naani mmanya ka ahụ ha chorọ. Odee ji akparamagwa Choocho gosi na otutu umunwoke abughi ezigbo enyi nyere enyi ha. Odee ziputara na umunwoke ufodu na-edufukari enyi ha uzo. O gakwara n'ihu ziputa otutu umunwoke di ka ndi umengwu ndi o bu nwunye ha bu na ha na-eri nri n'ez na ulo.

3.4.4 Ogbonna

Ogbonna ka odee ji ziputa ndinaya ujo ma o bu itu egwu. Ujo a putara ihe mgbe Amaechina lotara n'agha. Ogbonna na enyi ya nwoke bu Atuegwu na-aga n'uzo mgbe ahụ. Ozugbo ha huru ya, ha tikapuru oso ka ndi ara na-apu ohuru. E mechara Atuegwu di ka aha ya si di biazie nso were aja wuo Amaechina n'ahu iji mata ka ihe Amachina gwara ha abu eziokwu. Mgbe nke a na-eme, Ogbonna ka nokwa anya na-ekiri ihe na-eme. O kweghi abia nso ma ncha. O bu mgbe o choputara na Amaechina di ndu ka o biara nso biazie soro makuo Amaechina. Odee ji uzo di etu a ziputa umu nwoke ufodu di ka ndi ujo o kachasi mgbe o metutara ihu mmuo.

3.4.5 Atụegwu

E ji Atụegwu ziputa akparamagwa inwe obi ike ma ọ bu atughị egwu. Nke a putara ihe mgbe Amaechina na-alota n'agha. Ọ bu eziokwu na obi mapuru ya na enyi ya nwoke mgbe mbu ha huru Amaechina mana nke a egbochighi ya igaru ya nso. Ọ bu ya bu onye mbu katara obi were aja wuo Amaechina n'ahu iji mata ma ọ ka di ndu. Di ka aha ya si di, ọ bu atụegwu n'ezie. Odee ji agwa ya ziputakwa na otutu umunwoke anaghi atu egwu. Ọ burugodu na ọ bu mmuo, ha anaghi atu egwu.

4.0 Nchikota

Na nchocha a, a choputara na e nwere ihe jikotara agwa na ndinaya nke bu na ha abuo na-ejiko aka onu eweputa mbunuuche odee, nhazi ejije odee, ihe odee bu di ka nwoke ma ọ bu nwaanyi. E nwere ike isi na agwa na ndina bu a hughi mmiri si esila nri. Nke a putara na ha abuo di ka ejima. Ozo di ka ibe ya bu na odee nwere ike isite na udi isiokwu ya kpuo udi agwa ọ ga-eji ziputa echiche ya ma ọ bu ndinaiokwu ọ choro iziputa n'ejije. Ya bu, na e nwere ike isite n'agwa di n'ejije weputa isiokwu na ndinaiokwu ndi di n'ejije di ka anyi hurula na nchocha a. A choputara na odee nwere ike isite n'okpukpu agwa ya n'ejije gosiputa udi mmadu ọ bu di ka nwoke ma ọ bu nwaanyi. Udi echiche isiokwu na ndinaiokwu Nwadike bu odee *Onye Kpaa Nku Ahuhu* ji agwa nwaanyi ndi ọ kpuru ziputa bu agwa oma. Nwadike bu odee nwoke mana n'ejije ya, o weere agwa niile kwesiri inomi nye umunwaanyi di ka nke o nyere Amaka, Nnenna, Ngozi na Ukachi. Di ka o si metuta umunwoke, Nwadike ziputara ha di ka ndi aghughu, ndi oke amamihe na ihe ojo ndi ozo. Ya bu, echiche Woolf na Beauvoir adabaghi n'ejije *Onye Kpaa Nku Ahuhu*.

Echiche Woolf na Beauvoir putara ihe n'ejije Amaechina n'ihu na Nwaozuzu (nwaanyi) mere ka umunwaanyi ndi no n'ejije ahụ nwee ezi agwa. Imaatụ, o ziputara Egondụ nne Amaechina di ka nwaanyi maara ihe ekwe na-aku di ka o si metuta nkwardo ezi na ulo, ma ziputa di ya bu Chikwe di ka efulefu na onye anuruma. Ya bu, echiche Woolf dabara n'ebe ọ di ukwu n'ejije a bu *Amaechina*.

Na ndinaiokwu n'ejije abuo ndi a, a hutara etu odee si site na agwa ndi no n'ejije kpuo/ziputa ndinaiokwu ndi putara ihe na ya. Nke a gosiri na e nwere njiko di n'ebe agwa na ndinaiokwu no. Ozo bu na anyi ahula na odee nwekwara ike igosi ohanaze udi mmadu ọ bu di ka nwoke ma ọ bu nwaanyi di ka a huru ya n'*Amaechina*. N'aka nke ozo, anyi ahula na ọ bughị mgbe niile ka echiche Woolf na Beauvoir na-adaba n'oru agumagu di ka a huru ya n'oru Nwadike bu *Onye Kpaa Nku Ahuhu*. Nwadike bu odee nwoke mana ọ kpughị

agwa ndi di n'oru ya n'udi iwelite agwa umu nwoke di ka ndi kacha mkpa ma o bu n'ezimume.

Edensibija

- Abrams M. H. & Harpham, G. (2012). *A glossary of literary terms* (10th ed.). United Kingdom: Wadsworth Cengage Learning.
- Achomadu, O. (2011). Tony Ubesie as an Igbo novelist. Amuma M.A, Ngalaba Lingwistik, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozọ, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Anderson, A. C., Brinnin, E., Leggett K., Hamilton, C., Burroway, B. C. & Leeming, C. (1993). *Elements of literature*. New York: Holt Reinhart and Winston.
- Asogwa, S. N. (2008). Agwa, akparamagwa, na ntala *N'ugomma*. Arumaru BA, Ngalaba Lingwistik, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozọ, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Chukwuajah, C. J. (2018). Asusu na agwa: Ka ha di n'Onodu ugo na *Akarachi*. Arumaru B. A. Ngalaba Lingwistik, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozọ, Mahadum Naijiria, Nsuka
- Beauvoir, S. (1952). *The second sex* (Translated and edited by H. N. Parshley) London: Jonathan Cape.
- Dobie, B. A. (2012). *Theory and practice: An introduction to literary criticism*. Louisiana: Wadsworth Cengage Learning.
- Echebima, H. C. & Ikeokwu, E. S. (2017). Characterisation and naming: A relational identity in *Eruru* and *Onodu Ugo Adighi Egbe Mma.Nsukka* *Journal of African Languages and Linguistics*, 12, 86-111.
- Ezebube, C. C. (2018). Ngughari *Amaechina* nke G. I. Nwaozuzu. *Ekwe Jonal*, 10(1), 1-11.
- Foster, E. M. (1927). *Aspects of novel*. England: Penguin books.
- Ikeokwu, E. S. & Onyejekwe, M. (2009). *Mmalite omumu na nghota ejije Igbo: Odinala na oloroghuru*. Enugu: CIDJAP Press.
- Keen, M. (2003). *Narrative form*. New York: Palgrave Macmillian.
- Maude, K. (2009). *Beckett, technology and the body*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nwadike, I. U. (1989). *Onye Kpaa Nku Ahuhu*. Onitsha: Kawuriz & Manilas Publishers Ltd.
- Nwadike, I. U. (1992). *Ntala agumagu*. Onitsha: Ifunanya Publishers.
- Nwahunanya, C. (2012). *Literary criticism, critical theory and postcolonial African literature* (3rd ed.). Owerri: Springfield Publishers Ltd.
- Nwaozuzu G. I. (2014). *Amaechina*. Enugu: University of Nigeria Press Ltd.

- Okafor, J. N. (2011). Ejije. N'ime J. I. Obidiebube, C. J. Anidobe and C. C. Ezealor (Odz.), *Amumamu ozurumba Igbo* (ihu 8-17). N P: Homer & Hammer Ltd.
- Okebalama, C. N. (2003). *Mkpolite agumagu onu Igbo*. Enugu: Snaap Press Limited.
- Ozokolie, L. O. (2012). *Ikpu agwa na-egosiputa jenda odee*. Arumaru BA, Ngalaba Lingwistiks, Igbo na Asusu ndi ozo, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Roberts, E. V. & Jacobs, H. E. (2007). *Literature: An introduction to reading and writing* (8th ed.). Canada: Pearson Prentice Hall.
- Soles, F. (2009). *A management model and factors driving performance in public organizations*. UK: Emerald group publishing limited.
- Ugwuijem N. M. (2015). *Ngosiputa agwa umunwoke n'ejije Nwaozuzu, ajo obinanke m jika*. Arumaru B.A., Ngalaba Lingwistiks Igbo na Asusu ndi ozo, Mahadum Naijiria, Nsuka.
- Uzochukwu, S. (2012). *Igbo literature and stylistics*. Obosi: Pacific Publishers.